

Nr 22

Justitiekammarens betänkande i anledning av motion om ansvar för ekonomiskt förtal.

Motionen

I motionen 1971:646 av herr Nordgren m. fl. (m) yrkas ”att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att Kungl. Maj:t måtte framlägga förslag om sådana ändringar i 5 kap. 1 § brottsbalken och i 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen att bestämmelserna i dessa även kommer att omfatta ekonomiskt förtal”.

Rörande motionens innehåll i övrigt får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande rätt

Som ekonomiskt förtal brukar betecknas förtal som riktar sig mot en fysisk eller juridisk person och som medför ekonomiska skadeverkningar för den utpekade men inte innefattar angrepp mot någons personliga heder.

I *brottsbalken* (BrB) saknas uttryckliga straffstadganden rörande ekonomiskt förtal och ärekränkning av juridiska personer och andra kollektiv. Reglerna om ärekränkning ges i 5 kap. Enligt 1 § första stycket skall dömas för *förtal*, om någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Ansvar skall dock enligt andra stycket ej ådömas, om den åtalade var skyldig att uttala sig eller om det eljest med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skäligen grund för den. Med detta undantag är förtal straffbart oavsett om beskyllningen var sann eller icke. För straffbarhet förutsättes bl. a. att fråga är om uttalanden med en viss bestämdhet, icke blott om värdeomdömen. Straffet för förtal är böter. För *grovt förtal*, varom stadgas i 2 §, är straffet böter eller fängelse i högst två år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller eljest var ägnad att medföra allvarlig skada. Enligt 3 § skall ansvar för *förolämpning* inträda, om man

smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom. Om förolämpning samtidigt utgör ett förtalsbrott, äger stadgandena om förtal företräde. Ansvar för förolämpning skall alltså ådömas endast om gärningen ej är belagd med ansvar enligt 1 eller 2 §. Straffet för normalfall är endast böter men för grova fall böter eller fängelse i högst sex månader. I 4 § stadgas att *förtal av avliden* skall bestraffas enligt 1 eller 2 § om gärningen är sårande för de efterlevande eller den eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne. Därvid skall beaktas den tid som förflutit efter dödsfallet samt omständigheterna i övrigt.

Vad beträffar ärekränkingsbrottens förhållande till *tryckfrihetsförordningen* stadgas i 7 kap. 4 § nämnda förordning att såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift skall anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar, bland annat, ärekränkning mot enskild person. I lagrummet stadgas vidare: "Med ärekränkning förstås i denna paragraf förtal och förolämpning. Förtal innebär, att någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning, dock ej om det med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den. Förtal av avliden innefattar att gärningen är sårande för de efterlevande eller att den eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne. Förolämpning innebär att någon smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom."

Enligt 8 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen gäller vidare att för tryckfrihetsbrott genom periodisk skrift svarar i första hand utgivaren. Vid bedömande av fråga om ansvar för honom skall enligt 12 § i nämnda kapitel anses som om vad skriften innehåller införts däri med hans vetskap och vilja. Den eller de andra personer som genom författande av artiklar eller på annat sätt medverkat till att skriften fått visst innehåll är uteslagna från ansvar. Anledningen härtill är att ett dylikt ansvar skulle kunna verka hämmande på yttrandefriheten. Ett nödvändigt komplement till yttrandefriheten har även ansetts vara att artikelförfattare och andra bidragsgivare till en tidning skall kunna göra anspråk på anonymitet (3 kap. tryckfrihetsförordningen).

Även om *ekonomiskt förtal*, såsom av det nyligen anförda framgår, inte direkt efter ordalagen omfattas av brottsbalkens stadganden om ärekränkning anses att spridande av oriktiga eller ogrundade uppgifter om en persons yrkesutövning eller ekonomiska förhållanden ofta bör kunna åtkommas som vanlig ärekränkning. Även vad gäller ärekränkning mot kollektiva enheter tolkas huvudregeln i 1 § något vidsträckt och den anses tillämplig på sådana yttranden som formellt avser t. ex. en juridisk

person, ett företag eller en vara, en kår, invånarna i ett hus eller annan grupp men som måste förstås så att en eller flera bestämda personer därigenom utpekas.

I *lagen* (1970:412) om otillbörlig marknadsföring har intagits en generalklausul, enligt vilken en näringsidkare, som vid marknadsföring av vara eller tjänst företager handling som genom att strida mot god affärssed eller på annat sätt är otillbörlig mot konsumenter eller näringsidkare, kan vid vite förbjudas att fortsätta därmed eller företaga annan liknande handling (1 §). Denna generalklausul ger näringsidkare ett visst skydd mot förtal från konkurrenters sida. Med stöd av klausulen kan man nämligen ingripa mot att som ett led i marknadsföring oriktiga upplysningar lämnas rörande ett konkurrerande företag eller av detta tillhållna varor och tjänster. I viss mån torde det också få anses möjligt att ingripa mot framställningar som visserligen inte innehåller annat än fullt sakriktiga uppgifter i dessa hänseenden men är utformade på ett sätt som onödigtvis misskrediterar den utpekade. Enligt 12 § samma lag skall den som bryter mot vitesförbud ersätta skada som därigenom uppkommer för konkurrerande näringsidkare.

Frågans tidigare behandling

Enligt 16 kap. 8 § *strafflagen* straffades den som emot annan av arghet utsatte eller forspred rykte om gärning som var menlig för den angräpnas yrke, näring eller fortkomst.

Straffrättskommittén föreslog i sitt betänande Förslag till brottsbalk (SOU 1953:14) att en motsvarande straffbestämmelse om ekonomiskt förtal skulle införas i brottsbalkens bedrägerikapitel. Med ekonomiskt förtal förstods ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är ägnad att skada någon i utövningen av yrke eller näring eller eljest i ekonomiskt hänseende. Förutsättningen för straff enligt bestämmelsen var att gärningen inte var straffbar som förtal enligt ärekränkingskapitlet (betänkandet s. 28, 278–282).

Departementschefen avstyrkte i lagrådsremiss 1958 (prop. 1962:10 s. B 52 f.) kommitténs förslag om ekonomiskt förtal, bl.a. då han ansåg att spridande av oriktiga eller ogrundade uppgifter om en persons yrkesutövning eller ekonomiska förhållanden ofta kunde åtkommas såsom vanlig ärekränkning. I den mån det var fråga om sådana närings- och ekonomiska förhållanden, som ej kunde sägas ha något samband med det personliga anseendet, hade det föreslagna stadgandet sin väsentliga betydelse i förhållandet mellan olika näringsidkare och berörde således spörsmål som lämpligast borde regleras i lagstiftningen mot illojal konkurrens, anförde departementschefen.

Lagrådet (prop. 1962:10 s. B 429 f.) uttalade en avvikande mening

och förordade att i ärekränkningsskapitlet upptogs ett stadgande om ekonomiskt förtal. Lagrådet ansåg att sådan ryktesspridning som här var i fråga knappast syntes höra hemma i lagstiftningen mot illojal konkurrens. Att konkurrenser sprid osanna uppgifter om varandra förekom visserligen men även andra — såsom kunder, patienter, f. d. anställda m. fl. — kunde om yrkesutövare sprida oriktiga uppgifter som ej var ärekränkande i vanlig mening men mycket skadliga för vederbörande. Enligt lagrådet kunde frågan få en mera konsekvent behandling, om ett stadgande härom meddelades i brottsbalken.

I propositionen (1962:10) vidhölls emellertid den tidigare av departementschefen i lagrådsremissen intagna ståndpunkten.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen berördes frågan om ekonomiskt förtal i en i anledning av propositionen väckt motion (I:536). Motionen föranledde ingen ändring i Kungl. Maj:ts förslag. Första lagutskottet (1LU 1962:42) anförde i frågan bl.a.:

Utskottet anser det möjligt att frågan om ekonomiskt förtal ej kan erhålla en tillfredsställande reglering inom den naturliga ramen för lagstiftningen mot illojal konkurrens. Eventuellt kan det då visa sig lämpligt att i brottsbalken upptaga ett stadgande i ämnet. Spörsmålet härom synes dock icke böra upptagas till ytterligare övervägande i förevarande sammanhang utan först då utredningen om illojal konkurrens, vilken numera omhänderhar varumärkes- och firmautredningens ifrågavarande uppgifter, har framlagt resultatet av sitt arbete.

Straffrättskommittén föreslog också införande av en straffbestämmelse avseende ärekränkning av kollektiv. I propositionen om brottsbalken fanns emellertid nämnda straffbestämmelse icke medtagen. Departementschefen anförde som skäl härför bl. a. att man vid bedömning av om en sådan kriminalisering är behövlig måste beakta att starka betänkligheter anmäler sig ur yttrandefrihetens synpunkter. Vid övervägande av frågorna fann sig departementschefen inte övertygad om behovet av den av kommittén föreslagna utvidgningen.

Lagrådet, som även i denna fråga hade en avvikande mening, uttalade bl. a.:

Den sakliga grunden till att vanlig ärekränkning ansetts kunna riktas endast mot fysisk person har naturligen varit, att juridiska personer ej ansetts företräda något sådant intresse som straffbestämmelserna avsett att skydda. Beträffande ekonomiskt förtal är uppenbart, att i sakens natur ej ligger någon dylik begränsning. Även juridiska personer äro bärare av ekonomiska intressen. Det synes icke behöfligt att i lagtexten särskilt utmärka, att brottsbeskrivningen avser att täcka även det fallet att förtalshandlingen gäller en juridisk persons verksamhet.

Också denna fråga upptogs i den nyssnämnda motionen 1:536. Första lagutskottet uttalade i sitt även i denna del avstyrkande utlåtande:

Kollektiva enheter torde allmänt sett få anses väsentligt mindre känsliga för ärekränkning än enskilda personer, åtminstone för uttalanden, som ej är ägnade att medföra ekonomisk skada. Samtidigt torde rätten till fri kritik vara väl så betydelsefull för samhällslivet i fråga om kollektiv som beträffande enskilda. Detta är särskilt påtagligt när det gäller starka organisationer på de politiska och ekonomiska områdena. Under angivna förhållanden måste den intresseavvägning som bör ligga till grund för en kriminalisering av ärekränkning utfalla på annat sätt för kollektiva enheter än för enskilda personer. Bland annat därför att ett kollektiv normalt torde ha möjligheter att genom offentligt framträdande få till stånd ett tillrättaläggande av fakta, måste värdet av ett så begränsat ärekränkningsskydd som hänsynen till yttrandefriheten medger starkt ifrågasättas såvitt gäller förtal utan skadeverkningar på det ekonomiska planet.

Brottsbalken kom alltså inte, som framgått av redogörelsen för gällande rätt, att innehålla något särskilt stadgande om ärekränkning av kollektiv.

Frågan om ekonomiskt förtal har därefter behandlats av *utredningen om illojal konkurrens* i dess betänkande Otillbörlig konkurrens (SOU 1966: 71), vilket låg till grund för 1970 års lag om otillbörlig marknadsföring.

Utredningen anförde bl. a.:

Vad gäller i näringsverksamhet använda sanningslösa uppgifter och påståenden, vilka ekonomiskt skadar näringsidkare, hänvisar utredningen till sitt förslag till stadgande mot sådan framställning som är oriktig eller vilseledande och ägnad att påverka efterfrågan på eller utbudet av vara, tjänst eller annan nytta. Med förslaget blir det möjligt att ingripa mot i näringsverksamhet använda oriktiga och vilseledande framställningar, som medför risk för att konsumenter och andra som tar del av dem påverkas i sitt handlande. Härigenom bereds i första hand konsumenter och andra adressater men i andra hand också andra näringsidkare ett skydd mot skada till följd av oriktiga eller vilseledande uppgifter.

— — — —

Förslaget till stadgande mot oriktiga eller vilseledande framställningar ger alltså — såvitt angår förhållandet näringsidkare emellan — indirekt det rättsskydd som skulle följt av straffrättskommitténs och lagrådets förslag till stadgande mot ekonomiskt förtal. Rättsskyddet enligt förslaget gäller givetvis för varje skadad näringsidkare, oavsett om det är fråga om fysisk eller juridisk person.

— — — —

Om näringsidkare eller om varor eller tjänster kan givetvis lämnas oriktiga eller vilseledande uppgifter med större eller mindre skadeverkningar för den drabbade i många andra sammanhang än dem som omfattas av utredningens nämnda förslag. Särskilt kommer i blickpunkten inkorrekt konsumentupplysning. Mot näringsidkare riktat ekonomiskt förtal kan också, exempelvis i hämnsyfte, spridas av privatpersoner. Ekonomiskt förtal kan drabba juridiska personer, som inte är näringsidkare. Utredningen har emellertid — — — funnit det falla utanför dess uppdrag att ta ställning till annat ekonomiskt förtal än sådant, som berör förhållandet näringsidkare emellan. Utredningen anser det emellertid angeläget att de återstående betydelsefulla frågorna om ekonomiskt förtal utreds. I viss utsträckning torde detta göras av 1963 års konsumentupplysningskommitté.

I betänkandet Konsumetnupplysning (SOU 1968:58) upptog 1963 års konsumentupplysningskommitté frågan om ett straffstadgande mot ekonomiskt förtal som rättsligt korrektiv mot ovederhäftig konsumentupplysning. Kommittén ansåg emellertid att det av kommittén behandlade problemet inte kunde lösas enbart genom ett stadgande mot ekonomiskt förtal – inte ens med den av lagrådet vid brottsbalkens införande förordade formuleringen.

Kommittén fortsatte (s. 125).

Ett sådant stadgande går inte ut på att skydda den som det här primärt gäller, dvs. konsumenten. Med ett stadgande mot ekonomiskt förtal – med straff som primär påföljd vid överträdelse – kan man nämligen knappast komma åt annat än de allra grävsta formerna av vilseledande konsumentupplysning, uppsåtliga förfaranden, och detta är helt otillräckligt från konsumentsynpunkt.

Å andra sidan kan påverkan genom vilseledande information till många konsumenter medföra mycket betydande skador för enskilda företag. För en näringsidkare vore därför redan en möjlighet att kunna beivra åtminstone uppsåtliga fall av värde. Men någon adekvat lösning på problemet vilseledande konsumentupplysning utgör ett stadgande mot ekonomiskt förtal inte heller från näringsidkarsynpunkt. Ekonomiskt förtal genom konsumentupplysning utgör vidare endast en mindre del av det större problemet om skador till följd av ekonomiskt förtal. En separat lösning av detta delproblem synes inte böra komma ifråga. *Kommittén vill emellertid betona vikten av att konsumentupplysningsaspekten beaktas vid en totallösning av problemet ekonomiskt förtal, vilket utgör en lagstiftningsfråga som det är angeläget att snarast bringa till en positiv lösning* (kurs av kommittén).

Vid remiss till lagrådet 1969 av förslaget till lag om otillbörlig marknadsföring uttalade föredragande departementschefen, *statsrådet Geijer*, i frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal bl.a.:

Problemet om ekonomiskt förtal går emellertid långt utöver vad som täcks av den föreslagna generalklausulen. Förtal från en näringsidkare mot en annan kan förekomma i andra sammanhang än som led i reklam och marknadsföring eller avse annat än sådana uppgifter om kommersiella förhållanden som generalklausulen kan tillämpas på. Det kan rikta sig mot eller härröra från andra än näringsidkare. Felaktiga uppgifter som sprids i form av offentlig eller privat konsumentupplysning från allmänna organ, privata organisationer, massmedia eller enskilda personer kan exempelvis vara ägnade att medföra ekonomisk skada för den som drabbas därav. Flera remissinstanser har anfört att allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal behövs. Sådana bestämmelser har emellertid inte sin naturliga plats vare sig i en lag om otillbörlig konkurrens eller i en lag om otillbörlig marknadsföring utan i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen. Frågan om införande av allmänna bestämmelser i ämnet får tas upp i annat sammanhang (prop. 1970:57 s. 71).

Ämnet var därefter föremål för överläggning i riksdagens andra kammare i februari 1970, då *statsrådet Geijer* lämnade svar på en enkel fråga om justitieministern avsåg att förelägga riksdagen förslag till lagstiftning mot ekonomiskt förtal.

Justitieministern uttalade i sitt svar bl. a.

Det rör sig här om en lagstiftningsfråga av svårbedömd art. Mot envars i och för sig berättigade intresse att inte drabbas av ekonomisk skada genom oriktiga eller ogrundade uppgifter står intresset att inte begränsa yttrande- och tryckfriheten bl. a. till men för en fri debatt i konsument-upplysningsfrågor. Jag är för dagen inte beredd att ta ställning till om allmänna bestämmelser om ekonomiskt förtal bör införas.

I samband med riksdagsbehandlingen 1970 av prop. 1970: 57 med förslag till lag om otilbörlig marknadsföring, m. m. – vilken proposition såvitt nu är i fråga överensstämde med den förut nämnda lagrådsremissen – upptog *tredje lagutskottet* även motioner vari hemställdes om utredning om förslag till lagstiftning om ekonomiskt förtal och förtal mot juridiska personer m. m. (mot. I: 835 samt I: 1171 och II: 1380).

Tredje lagutskottet fann någon riksdagens åtgärd i anledning av motionsyrkandena inte påkallad. Utskottet yttrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (3LU 1970:45 s. 88) bl. a. .

Utskottet delar departementschefens uppfattning att frågan om ekonomiskt förtal inte bör behandlas i förevarande sammanhang. Motsvarande bedömning gäller frågan om ärekränkning av kollektiv. Departementschefen är som framgår av ovanstående redogörelse införstådd med att ekonomiskt förtal kan medföra skada för dem som drabbas därav. Det torde därför kunna förutsättas att hithörande frågor, dvs. också frågor om ärekränkning av juridisk person, ägnas tillbörlig uppmärksamhet.

Pågående utredning

Kommittén för lagstiftningen om yttrande- och tryckfrihet har genom tilläggsdirektiv 1967 erhållit i uppdrag att företa översyn av förtalsbrotten särskilt med hänsyn till yttrandefriheten och den yrkesmässiga nyhetsförmedlingen. Även reglerna om ersättning på grund av ärekränkingsbrott skall ses över i sin helhet (se Riksdagsberättelsen 1968 s. 54 och 1LU 1967:10). Frågorna om ekonomiskt förtal och förtal av juridisk person anses emellertid inte falla inom kommitténs uppdrag, vilket beräknas vara slutfört under innevarande år.

Utskottet

I motionen yrkas att riksdagen hemställer om lagstiftning rörande straffrättsligt ansvar för s. k. ekonomiskt förtal.

Med ekonomiskt förtal avses förtal som riktar sig mot en fysisk eller juridisk person och medför ekonomiska skadeverkningar för denne men som inte innefattar angrepp mot någons personliga heder. I gällande rätt saknas uttryckliga bestämmelser som direkt reglerar ekonomiskt förtal och ärekränkning av kollektiv. Emellertid anses att spridande av oriktiga eller ogrundade uppgifter om en persons yrkesutövning eller ekonomiska

förhållanden ofta bör kunna åtkommas som vanlig ärekränkning. Även vad gäller ärekränkning mot kollektiva enheter tolkas brottsbalkens förtalsstadgande något vidsträckt och anses tillämpligt på sådana yttranden som formellt avser t. ex. en juridisk person men som måste förstås så att en eller flera bestämda personer utpekas. Det bör också tilläggas att 1970 års lag om otillbörlig marknadsföring kan ge näringsidkare ett visst skydd mot förtal från konkurrenters sida.

Straffrättslig reglering av ekonomiskt förtal var, som framgår av redogörelsen ovan, föremål för riksdagens ställningstagande i samband med 1970 års lagstiftning om otillbörlig marknadsföring m. m. I detta lagstiftningsärende hade vid remissbehandlingen från flera håll anförts att det förelåg ett behov av allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal. Departementschefen ansåg emellertid att sådana bestämmelser inte hade sin naturliga plats vare sig i en lag om illojal konkurrens eller i en lag om otillbörlig marknadsföring utan i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen. Han ansåg därför att frågan om införande av allmänna bestämmelser i ämnet fick tas upp i annat sammanhang. I anslutning till propositionen behandlades också motioner med delvis enahanda yrkanden som i den nu förevarande motionen. I sitt av riksdagen godkända utlåtande hänvisade vederbörande utskott till att departementschefen var införstådd med att ekonomiskt förtal kan medföra skada för dem som drabbas därav samt att det därför torde kunna förutsättas att hithörande frågor kommer att ägnas tillbörlig uppmärksamhet. Någon riksdagens åtgärd i anledning av motionerna ansågs därför inte påkallad.

Utskottet har inte funnit anledning att frånga den bedömning av det i motionen upptagna spörsmålet som gjordes av föregående års riksdag. Utskottet avstyrker således bifall till motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1971:646.

Stockholm den 26 oktober 1971

På justitieutskottets vägnar

ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Bergegren (s), fröken Mattson (s), herrar Dockered (c), Eskel (s), Johansson i Växjö (c), Jönsson i Malmö (s), Westberg i Ljusdal (fp), Nygren (s), fru Hjelm-Wallén (s), fru Nordlander (vpk), herrar Petersson i Röstånga (fp), Wijkman (m) och fru Gradin (s).

Reservation

av fru Kristensson (m), herrar Dockered (c), Johansson i Växjö (c), Westberg i Ljusdal (fp), Petersson i Röstånga (fp) och Wijkman (m), vilka ansett

dels att det stycke i utskottets yttrande på s. 8, som börjar med orden "Utskottet har" och slutar med orden "till motionen" bort ersättas med text av följande lydelse:

Justitieutskottet delar den av departementschefen i nyssnämnda lagstiftningsärende uttalade meningen att frågan om allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal inte bör behandlas i samband med lagstiftning rörande otillbörlig marknadsföring eller annan liknande näringsrättslig lagstiftning. I likhet med vad från olika håll framhållits i tidigare lagstiftningssammanhang anser emellertid utskottet att det torde föreligga behov av allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal, och utskottet vill erinra om att både utredningen om illojal konkurrens och 1963 års konsumentupplysningskommitté funnit det angeläget att lagstiftningsfrågan om ekonomiskt förtal bringas till en lösning. Ämnet bör enligt utskottets mening inom en nära framtid bli föremål för utredning syftande till lagstiftning.

dels att utskottet bort hemställa

att riksdagen i anledning av motionen 1971:646 hos Kungl.

Maj:t anholder om utredning samt förslag till lagstiftning rörande s. k. ekonomiskt förtal.

